

[0117]

EPISTOLAE II DIONYSII ALEXANDRINI EPISCOPI AD DIONYSIUM ROMANUM, Seu Operis quod Elenchus et Apologia inscribatur, fragmenta.

Ex primo libro,

1. Non enim erat tempus, quando Deus non erat Pater.

Et in sequentibus (inquit Athanasius) profitetur Christum semper esse, ut pote verbum et sapientiam et virtutem.

2. Neque vero Deus cum haec non peperisset [0119A] postea Filium genuit: sed quia Filius non a se ipso, verum a Patre habet esse.

Et post pauca de ipso Filio dicit:

3. Cum sit splendor lucis aeternae, prorsus et ipse aeternus est. Luce enim semper existente manifestum est et splendorem semper exsistere: eo quippe lux esse intelligitur, quod splendeat, ac fieri nequit ut lux non luceat. Rursum enim ad exempla veniamus. Si sol est, est quoque splendor, est et dies: horum si nihil est, multum abest ut sol adsit. Quod si sol aeternus esset, dies quoque numquam deficeret. Nunc autem (neque enim ita se res [0119B] habet) dies sole incipiente incipit, ac desinente desinit. Deus autem aeterna lux est, quae neque incoepit, neque deficiet unquam. Ipsi ergo praelucet ac coexistit aeternus splendor, qui sine initio exsistens et semper genitus, ante eum emicat, quique est ea sapientia, quae dicit, Ego eram qua gaudebat: et delectabar quotidie ante faciem ejus omni tempore (Prov. VIII, 30) .

Et paulo post sermonem de eodem sic prosequitur:

4. Cum ergo aeternus sit Pater, aeternus est et Filius, lumen de lumine. Ubi enim est genitor, est et proles. Si autem proles non est, quomodo et cujus potest esse genitor? Atqui ambo sunt, et semper sunt. Cum igitur Deus sit lux, Christus est splendor. Cum autem Spiritus sit, Spiritus enim, inquit, est Deus (Joan. IV, 24) ; congruenter rursum Christus vapor dicitur: Est enim, inquit, vapor virtutis Dei (Sap., VII, 25) .

Rursumque dicit:

5. Solus autem Filius semper coexistens Patri, et plenus eo qui est, ipse etiam est, cum sit ex Patre (ex Athan., ibid., n. 17) .

[0118] 1. Οὐ γὰρ ἦν ὅτε ὁ Θεὸς οὐκ ἦν Πατήρ.

Καὶ τοῦτο οἶδεν

(ait Athanasius statim post)

ἐν τοῖς, ἐξῆς ἀεὶ τὸν Χριστὸν εἶναι, λόγον ὄντα, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν.

2.

Οὐ γὰρ δὴ τούτων ἄγονος ὢν Θεὸς, εἶτα ἐπαιδοποιήσατο, [0120A] ἀλλ' ὅτι μὴ παρ' ἑαυτοῦ ὁ Υἱὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει τὸ εἶναι.

Καὶ μετ' ὀλίγα (pergit dicere Athanasius) πάλιν περὶ τοῦ αὐτοῦ φησιν·

3.

Ἀπαύγασμα δὲ ὢν φωτὸς αἰδίου, πάντως καὶ αὐτὸς αἰδιδός ἐστιν. ὄντος γὰρ ἀεὶ τοῦ φωτὸς, δῆλον ὡς ἔστιν ἀεὶ τὸ ἀπαύγασμα. τούτῳ γὰρ, καὶ ὅτι φῶς ἐστι, τῷ καταυγάζειν νοεῖται, καὶ φῶς οὐ δύναται μὴ φωτίζον εἶναι.

πάλιν γὰρ ἔλθωμεν ἐπὶ τὰ παραδείγματα. εἰ ἔστιν ἥλιος, ἔστιν ἡμέρα· εἰ τοιούτων μηδέν ἐστι, πολὺ γε δεῖ καὶ παρῆναι ἥλιον εἰ μὲν οὖν αἰδίος ὁ ἥλιος, ἀπαυστος ἂν ἦν καὶ ἡ ἡμέρα νῦν δὲ, οὐ γὰρ ἔστιν, ἀρξάμενον τε ἤρξατο, καὶ παυομένου παύεται. ὁ δὲ γε Θεὸς αἰώνιον [0120B] ἐστὶ φῶς, οὔτε ἀρξάμενον, οὔτε λήξον ποτε. οὐκοῦν αἰώνιον πρόκειται, καὶ σύνεστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα ἀναρχον καὶ ἀειγενές, προφαινόμενον αὐτῷ, ὅπερ ἐστὶν ἡ λέγουσα σοφία, Ἐγὼ ἤμην ἢ προσέχαιρε· καθ' ἡμέραν δὲ εὐφραίνομην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ.

Καὶ αὖθις ἐπάγει μετ' ὀλίγα (inquit Athanasius), περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγων·

4.

Ἵντος οὖν αἰωνίου τοῦ Πατρὸς, αἰώνιος ὁ Υἱὸς ἐστι, φῶς ἐκ φωτὸς ὧν ὄντος γὰρ γονέως, ἔστι καὶ τέκνον· εἰ δὲ μὴ τέκνον εἶη, πῶς καὶ τίνας εἶναι δύναται γονεὺς; ἀλλ' εἰσὶν ἄμφο, καὶ εἰσὶν ἀεὶ.

Εἶτα πάλιν προστίθησι ταῦτα (Athanasius ait):

Φωτὸς μὲν οὖν ὄντος τοῦ Θεοῦ, ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἀπαύγασμα. πνεύματος δὲ ὄντος· Πνεῦμα, γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς· ἀναλόγως πάλιν ὁ Χριστὸς ἀτιμὸς λέγεται· Ἄτιμὸς, γὰρ, φησὶν, ἐστὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως.

Καὶ ἐκ τοῦ δευτέρου (inquit Athanasius) πάλιν φησί

5. Μόνος δὲ ὁ Υἱὸς ἀεὶ συνὼν τῷ Πατρὶ, καὶ τοῦ ὄντος πληρούμενος, καὶ αὐτὸς ἔστιν, ὧν ἐκ τοῦ Πατρὸς. Haec excitata sunt serie continua a S. Athanasio in Epistola de Sententia Dionysii, num. 15, p. 253, ed. Benedictin.

Ex eodem libro primo [(1) [0119D] Quorsum Dionysius sequentia in medium attulerit, Athanasius ita declarat: Accusatores suos, qui eum mentiebantur dixisse, Filium unum eorum esse quae facta sunt, et nequaquam esse Patri consubstantialem, iterum in libro primo coarguit his verbis. Unde liquet ea in superiore Dionysii romani epistola confutata esse, quae Alexandrino objecta fuerant. Ii enim, qui Dominum factum esse, sicut unum eorum quae facta sunt, existimant, in illa, n. 2, refelluntur. Illud quoque notandum, eam fidem, [0120D] qua Patrem et Filium unius substantiae, seu consubstantiales credimus, fidelium animis ita semper fuisse insitam, ut cum hoc negare putaretur Alexandrinus antistes, statim a catholicis viris ad romanum pontificem fuerit delatus, nec ille distulerit sese ab huiusmodi opinione alienissimum demonstrare. Nec illud minori observatione dignum, quod non tantum rem verbo ὁμοούσιον significatam, sed et ipsummet verbum aliquo modo rejici fideles tot ante nicaenum concilium annis indigne tulerint. COUST.] . [0119]

[0119D] 6. Caeterum ubi res factas et opificia quaedam consideranda dixi, huiusmodi rerum velut minus idonearum cursim protuli exempla, quando dixi: Neque planta id est quod agricola, neque scapha id quod navium faber (ex Athan., ibid., n. 18) . Deinde congruis et naturae rei accommodatoribus magis sum immoratus, ac pluribus explicui quae veriora erant, variis excogitatis argumentis, quae [0121A] [[0121C] Tibi in alia epistola exposui. Athanasius tum epist. de Decretis nic. synodi, n. 25, tum lib. de Synod., n. 44, superiora huius testimonii verba summam [0121D] perstringere contentus, ab his illud referre incipit: Καὶ ἡ δὲ ἐπιστολὴ ἐγράφη, ἐν οἷσιν ἡ λέξις, etc., ubi vocabula soi non extat. Verum cum a nullo vetere codice scripto aut edito hic absit, ac tutius sit de integritate alicujus sententiae ex iis locis dijudicare in quibus plenior et integrior, quam ex iis in quibus minus integra aut decurtata profertur; nihil est cur aliam epistolam ad Dionysium Romanum ante scriptam hic memorari dubitemus; praesertim cum Basilius hanc secundam vocet. COUSTANT. Nihil discrepant. Hoc est, idem de Christo sentire me demonstrant, quod illi consubstantialem eum praedicando intelligunt. COUSTANT Epistolam autem. Hic aliqua memorari videtur Dionysii epistola, ex qua ipsius accusandi occasio accepta est, et unde, ut mox querebatur, adversarii ipsius ita in medium protulerant, quod unius substantiae seu homousii vocabulum in Scripturis nusquam legisse se dixerat, ut tacerent argumenta [0122C] vel exempla, quibus id, quod praedicto vocabulo significatur, asseverabat. Quapropter assentiendum est, ut videtur, Tillemontio, qui epistolam ad Ammonium [0122D] et Euphranorem hic notari censet. Hinc etiam colligere est Dionysium turbulento tempore, quo propria etiam scripta penes se non haberet, hoc opus concinnasse. Quamvis enim Valeriani persecutio, hoc imperatore anno 260 deleta atque capta, cessavit,

Alexandrinam tamen urbem ad annum 262, pacatam non fuisse Dionysii ipsius festivae seu paschales epistolae testes sunt. COUSTANT. Voculis incompositis. Quibus scilicet Dionysius Patris et Filii distinctionem ostensurus, plantae et agricolae necnon scaphae et fabri non satis accuratis similitudinibus usus fuerat. COUSTANT. Mens vero. Hoc est, cogitatio, quae vocis beneficio foras emittitur. Ea ipsa similitudo, qua nunc Dionysius unitatem simul et distinctionem Patris ac Filii illustrat, postea Augustino ad explicandum incarnati Verbi mysterium familiaris fuit. Sicut ergo, inquit serm. 119, nov. edit., n. 7, verbum meum prolatum est sensui tuo, nec recessit a corde meo; sic illud Verbum prolatum est sensui nostro, nec [0123D] recessit a Patre suo. Verbum meum erat apud me, et processit in vocem: Verbum Dei erat apud Patrem, et processit in carnem. COUSTANT.] et tibi in alia epistola exposui; in quibus mendacii convici etiam illud quod adversum me proferunt crimen, me scilicet non asserere Christum esse Deo consubstantialem. Tametsi enim me nusquam in Scripturis sacris hoc vocabulum vel invenisse vel legisse dico, alia tamen argumenta quae subinde adjunxi, quaeque illi tacuerunt, ab hac intelligentia nihil discrepant. Etenim prolem humanam, quae certe ejusdem generis est atque genitor, in exemplum attuli; dixique revera parentes hoc solum distingui a filiis, quod ipsi non sint filii; aut certe necessario futurum esse, ut neque parentes essent, neque filii. Epistolam autem, ut praedixi, propter praesentem rerum conditionem, penes me non habeo: alioquin ipsa tibi quae tunc scripsi verba, [0121B] imo et epistolae totius exemplum misissem, mittamque siquando mihi ejus copia fuerit. Memini porro plurimas ex rebus inter se cognatis similitudines adjecisse. Etenim plantam, sive ex semine sive ex radice succrescentem, aliam esse dixi ab eo unde pullulavit, tametsi ejusdem omnino sit naturae: similiter et fluvium e fonte manantem aliam formam ac nomen accipere, neque enim fontem fluvium, aut fluvium fontem appellari, sed haec duo esse; ac fontem quidem quasi patrem esse, fluvium vero esse aquam ex fonte. Verum haec quidem et similia, quae scripta sunt, se non videre quasi caecutientes dissimulant: duabus autem voculis incompositis, quasi lapidibus, eminus me conantur impetere: non advertentes rebus ignoratis [0121C] et quae ut intelligantur interpretatione indigent, plerumque non modo aliena, sed et contraria exempla lucem afferre.

[0120D] 6.

Πλὴν ἐγὼ γενητὰ τινα φήσας νοεῖσθαι, τῶν μὲν τοιούτων ὡς ἀχρειοτέρων ἐξ ἐπιδρομῆς εἶπον παραδείγματα· ἐπεὶ μήτε τὸ φυτὸν ἔφην (ἀδδερει μὲν τὸ αὐτὸ εἶναι) τῷ γεωργῷ, μήτε τῷ ναυπηγῷ τὸ σκάφος. Εἶτα τοῖς ἰκνουμι ἐνοὶ καὶ προσφυεστέροις ἐνδιέτριψα· καὶ πλέον διεξῆλθον περὶ τῶν ἀληθεστέρων, ποικίλα προσεπεξευρὼν τεκμήρια, ἅπερ καὶ σοὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα· ἐν οἷς ἤλεγξα, καὶ ὁ προφέρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψεῦδος [0122A] ὄν, ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν ὈΜΟΟΥΣΙΟΝ εἶναι τῷ Θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτό φημι μὴ εὐρηκέναι, μηδ' ἀνεγνωκέναι ποὺ τῶν ἁγίων Γραφῶν, ἄλλα γε τὰ ἐπιχειρήματα μου τὰ εἴης, ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπάδει. καὶ γὰρ ἀνθρωπεῖαν γονὴν παρεθέμην, δηλον ὡς οὐσαν ὁμογενῆ· φήσας πάντως τοὺς γονεῖς μόνον ἐτέρους εἶναι τῶν τέκνων, ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα, ἢ μήτε γονεῖς ἀναγκαῖων ὑπάρχειν εἶναι μήτε τέκνα. καὶ τὴν μὲν ἐπιστολὴν, ὡς προεῖπον, διὰ τὰς περιστάσεις οὐκ ἔχω προκομίσαι, εἰ δ' οἶν αὐτὰ σοὶ τὰ τότε ῥήματα, μᾶλλον δὲ καὶ πάσης ἂν ἔπεμψα τὸ ἀντίγραφον· ὅπερ ἂν εὐπορήσω, ποιήσω. οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι, πλείονα προσθεῖς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα· καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος, ἢ ἀπὸ ρίζης ἀνελθόν, ἕτερον εἶναι τοῦ ὅθεν ἐβλάστησε, καὶ πάντως ἐκεῖνῳ καθέστηκεν [0122B] ὁμοφυές. καὶ ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα, ἕτερον σχῆμα καὶ ὄνομα μετεληφέναι, μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν, μῆτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι, καὶ ἀμφοτέρα ὑπάρχειν, καὶ τὴν μὲν πηγὴν οἰονεῖ πατέρα εἶναι, τὸν δὲ πατέρα εἶναι ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ. ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοιαῦτα μηδὲ ὄραν γεγραμμένα, ἀλλ' οἰονεῖ τυφλῶται ν ὑποκρίνονται. τοῖς δὲ δυσὶ ῥηματίοις ἀσυνθέτοις, καθάπερ λίθοις, μακρόθεν ἐπιχειροῦσὶ με βάλλειν· ἄγνῶσόντες ὡς τῶν ἀγνοουμένων, καὶ προ οὐ μόνον ἀλλοῖα πολλάκις, ἀλλὰ καὶ ὑπεναντία τεκμήρια γίνεται τῷ ν ἐπιζητουμένων δηλώματα. (Haec adducuntur a S. Athanasio in Ep. de Sententia Dionysii, num. XVIII, p. 255.)

Ex eodem libro primo. [0121]

[0121C] 7. Superius dictum est Deum esse fontem bonorum omnium, Filius vero dictus est fluvius ab ipso emanans: verbum quippe est mentis emanatio, et, ut humano more loquar, ex corde per os emittitur. Mens vero, quae per linguam prosilit, [0123A] [0123D] Singula nomina, etc. Praemonet hic Athanasius, Dionysium adjecisse quod sequitur, ad amovendam alteram quorundam suspicionem, qui aiebant: Cum Patrem dicit Dionysius, Filium non nominat; et vice versa cum Filium dicit, Patrem non memorat: sed dividit, removet ac separat Filium a Patre. COUSTANT. Nomen. Hoc est quod subinde patres uno verba dixere relativum, quod scil. ita cum altero connexum est, ut unum enuntiari nequeat, [0124D] quin alterum simul menti obversetur. Quocirca Hilarius lib. VII de Trinit., n. 31, de fide catholica ait: Confitendo Patrem, confessa Filium est; credens

in Filium, credit et in Patrem: quia et nomen patris habet in se filii nomen; non enim nisi per filium pater est: et significatio filii demonstratio patris est, quia nisi ex patre sit filius. COUST. Communicationem. Scilicet relationis, qua pater sine filio necesse nec cogitari potest. COUSTANT. Si quis autem, etc. Quo in loco Dionysius dixerit quae sequantur, Athanasius non indicat. In his certe habetur explicatior quaedam superius dictorum repetitio. COUSTANT.] alia est à verbo quod in corde existit. Hoc enim postquam illam praemisit, remanet, estque quale antea erat: illa vero praemissa avolat et circumquaque fertur; et sic utrumque in utroque est, tametsi aliud ab altero, et unum sunt, licet duo sint: sic namque Pater et Filius unum esse et in se invicem esse dicti sunt.

[0122C] 7.

Προείρηται μὲν οὖν, ὅτι πηγὴ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἐστὶν ὁ Θεός. ποταμὸς δὲ ὑπ' (φορ. ἀπ') αὐτοῦ προχεόμενος, ὁ Υἱὸς ἀναγέγραπται· ἀπόρροια γὰρ νοῦ λόγος, καὶ ὡς ἐπ' ἀνθρώπων εἰπεῖν, ἀπο καρδίας διὰ στόματος ἐξοχετεύεται, ἕτερος γενόμενος τοῦ ἐν καρδίᾳ [0124A] λόγου, ὁ διὰ γλώσσης νοῦς προπηδῶν. ὁ μὲν γὰρ ἔμεινε προπέμψας, καὶ ἔστιν οἷος ἦν. ὁ δὲ ἐξέπτη προπεμφθεὶς, καὶ φέρεται πανταχοῦ. καὶ οὕτως ἐστὶν ἑκάτερος ἐν ἑκατέρῳ ἕτερος ὢν θατέρον· καὶ ἔν εἰσιν, ὄντες δύο. οὕτω γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν, καὶ ἐν ἀλλήλοις ἐλέχθησαν εἶναι. (Allata haec a S. Athanasio in Epist. de Sententia Dionysii, n. XXIII, p. 259.)

Ex secundo libro. [0123]

[0123A] 8. Singula nomina a me prolata se invicem nec separari queunt, nec dividi (ex Athanas. ibid., n. 17) . Patrem dixi, et prius quam Filii mentionem facerem, jam eum in Patre significavi. Filium adjunxi, ac Pater, etiamsi eum non prius nominassem, [0123B] jam omnino in Filio comprehensus fuerat. Spiritum sanctum addidi: sed simul unde et per quem processerit subtexui. Illi autem ignorant, neque Patrem, qua pater est, a Filio alienari posse: nam illud nomen causa est evidens cohaerentiae et conjunctionis: neque Filium a Patre separari; hoc namque vocabulum pater communicationem indicat. Est et in manibus illorum Spiritus, qui neque a mittente, neque a ferente divelli potest. Quomodo igitur ego, qui talibus utor nominibus, illa a se invicem separata et omnino divisa existimem?

Paucis interjectis addit:

9. Ita quidem unitatem indivisibilem in Trinitatem dilatamus, et rursum Trinitatem quae minui nequit, in unitatem contrahimus.

[0124A]

8.

Τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντων ὀνομάτων ἕκαστον ἀχώριστόν ἐστι καὶ ἀδιαίρετον τοῦ πλησίον· Πατέρα εἶπον, καὶ πρὶν ἐπαγάγω τὸν Υἱὸν, ἐσήμανα καὶ τοῦτον ἐν τῷ Πατρὶ Υἱὸν ἐπήγαγον· εἰ καὶ μὴ προειρήκειν τὸν Πατέρα, πάντως ἂν ἐν τῷ Υἱῷ προεἰληπτο. ἅγιον Πνεῦμα προσέθηκα· [0124B] ἀλλ' ἅμα καὶ πόθεν καὶ διὰ τίνος ἢ κεν ἐφήρμοσα. οἱ δὲ οὐκ ἴσασι ὅτι μήτε ἀπηλοτριῶται Πατὴρ Υἱοῦ, ἢ πατὴρ, προκαταρκτικὸν γὰρ ἐστὶ τῆς συναφείας τὸ ὄνομα. οὔτε ὁ Υἱὸς ἀπόκισται τοῦ Πατρὸς· ἢ γὰρ ΠΑΤΗΡ προσηγορία δηλοῖ τὴν κοινωνίαν ἐν τε ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, μήτε τοῦ πέμποντος, μήτε τοῦ φέροντος, δυνάμενον στέρεσθαι· πῶς οὖν ὁ τοῦτοις χρώμενος τοῖς ὀνόμασι, μεμερίσθαι ταῦτα καὶ ἀφορίσθαι παντελῶς ἀλλήλων οἴομαι;

Καὶ μετ' ὀλίγα (inquit Athanasius), ἐπάγει λέγων·

°. Οὕτω μὲν ἡμεῖς εἰς τε τὴν ΤΡΙΑΔΑ τὴν μονάδα πλατύνομεν ἀδιαίρετον, καὶ τὴν ΤΡΙΑΔΑ πάλιν ἀμείωτον εἰς τὴν μονάδα συγκεφαλαιούμεθα. (Adducuntur haec ab Athanasio, ubi supra, n. XVII, p. 254.)

Ex eodem libro secundo. [0123]

[0123B] 10. Si quis autem calumniator, eo quod Deum omnium factorem et creatorem dixi, putet me etiam Christi creatorem dixisse, advertat me prius Patrem ipsum appellasse; quo in vocabulo simul enuntiatus est et Filius (ex Athanas., *ibid.*, n. 20). Postquam enim Patrem dixi factorem, subdidi: Neque pater eorum est, quorum est factor, si proprie is pater esse intelligatur qui genuit (latitudinem [0123D] enim vocabuli hujus, pater, in sequentibus expendemus): neque factor pater, si solus opifex factor dicatur. Apud Graecos enim qui sapientes sunt, suorum librorum factores vocantur. Apostolus quoque ait: Factor legis (Rom., II, 13; Jac., IV, 12). Rerum etiam intrinsecarum, cujusmodi sunt [0125A] [0125D] In principio, etc. Athanasius, postquam verba [0126D] sequentia retulit, iis Sabellium simul et Arium profligari observat, ipseque iisdem subjicit explanationem, quam consuluisse operae pretium fuerit. COUSTANT.] virtus et vitium, factores nuncupantur, quemadmodum dixit Deus: Expectavi ut faceret iudicium, fecit autem iniquitatem (Isa., 5, 7).

[0124B] 10.

Ἐὰν δὲ τις τῶν συκοφαντῶν, ἐπειδὴ τῶν ἀπάντων ποιητὴν τὸν Θεὸν καὶ δημιουργὸν εἶπον, οἴηταί με καὶ τοῦ Χριστοῦ λέγειν, ἀκουσάτω μου πρότερον Πατέρα φήσαντος αὐτὸν, ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱὸς προσγέγραπται· μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν Πατέρα ποιητὴν ἐπαγόχα· Καὶ οὔτε πατὴρ ἐστὶν ὧν ποιητὴς, εἰ κυρίως ὁ γεννήσας ΠΑΤΗΡ ἀκοῦντο· τὴν γὰρ πλατύτητα τῆς τοῦ ΠΑΤΡΟΣ προσηγορίας ἐν τοῖς ἐξῆς ἐπεξεργασόμεθα. οὔτε ποιητὴς ὁ πατήρ, εἰ μόνος ὁ [0124D] χειροτέχνης ποιητὴς λέγοιτο. παρ' Ἑλλήσι γὰρ ποιηταὶ καὶ τῶν ἰδίων καλοῦνται λόγων οἱ σοφοί. καὶ «ποιητὴς,» ὁ Ἀπόστολος εἶπε, «νόμου.» καὶ τῶν ἐγκαρδίων γὰρ, ἀρετῆς ἢ κακίας ποιηταὶ καθίστανται, ὡς εἶπεν, ὁ Θεός· Ἐμείνα [0126A] τοῦ ποιῆσαι κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν. (Adducta haec a S. Athanasio, ubi supra, n. XX, p. 257.)

Addit Athanasius, n. 21, Dionysium, Quod Deum Christi factorem dixisset, reprehendentibus, diversa responsa dedisse, quibus se purgaret, dicens. [0125]

[0125A] 11. Neque sic reprehendendum esse hoc dictum; se enim factoris nomine usum esse dicit propter carnem quam verbum assumpserat, quae utique facta est. Quod si quis illud de Verbo dictum fuisse suspicetur, et id quoque remota contentione audiendum erat. Sicut enim Verbum rem factam esse non sentio; ita nec Deum factorem, sed patrem ejus dico. Sed et si quando de Filio disserens, obiter Deum factorem dixerō, neque defensione [0125B] careat haec locutio. Nam sapientes apud Graecos librorum suorum factores se nuncupant, tametsi iidem librorum suorum patres sunt. Divina autem Scriptura motuum qui ex corde prodeunt, nos factores vocat, cum nos factores legis et iudicii et justitiae dicit.

[0126A] 11.

Μηδ' οὕτως ἐπιλήψιμον εἶναι τὸν λόγον· εἰρηκέναι γὰρ ποιητὴν φησι διὰ τὴν σάρκα, ἣν ἀνέλαβε, γεννητὴν οὕσαν αὐτήν, ὁ Λόγος. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ λόγου τις ὑπονοήσῃ τοῦτο λελέχθαι, καὶ οὕτως ἔπρεπεν αὐτοὺς ἀφιλονεικῶς ἀκοῦσαι. ὡς γὰρ οὐ ποίημα φρονῶ τὸν Λόγον, καὶ οὐ ποιητὴν, ἀλλὰ πατέρα τὸν Θεὸν αὐτοῦ λέγω. καὶ κἄν ἐξ ἐπιδρομῆς εἶπω ποιητὴν τὸν Θεὸν διηγούμενος περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀπολογήσασθαι δυνατόν. ποιητὰς γὰρ τῶν ἰδίων λόγων Ἑλλήνων μὲν οἱ σοφοὶ φασί, [0126B] καίτοι πατέρας ἑαυτοὺς ὄντας τῶν ἰδίων λόγων. ἡ δὲ θεία Γραφή καὶ τῶν ἀπὸ καρδίας κινήματων ποιητὰς ἡμᾶς διαγορεύει, ποιητὰς νόμου καὶ κρίσεως καὶ δικαιοσύνης λέγουσα.

Ex eodem libro secundo. [0125]

[0125B] 12. In principio erat Verbum [(1) [0125D] Librorum suorum patres sunt. Ea mente a Clemente Alexandr. initio Stromatum dicti sunt libri animae liberi yuchdū eæggonoi oiJ lovgoi. Subinde vero, n. 14, Dionysius idipsum planius explicat.] : sed non erat Verbum quod Verbum produxerit (ex Athan., *ibid.*, n. 25) : Verbum enim erat apud Deum (Joan., I) . Dominus sapientia est: non erat igitur sapientia qui sapientiam produxit; Ego enim eram, inquit, qua delectabatur (Prov. VIII, , 30) . Veritas est Christus: Benedictus autem, ait Deus veritatis.

[0126B]

12.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· ἀλλ' οὐκ ἦν λόγος ὁ τὸν Λόγον προέμενος· Ἦν, γὰρ, ὁ Λόγος πρὸς τὸν Θεόν· σοφία γεγενήσθαι ὁ Κύριος· οὐκ ἦν οὖν σοφία ὁ τὴν σοφίαν ἀνείξ· Ἐγὼ, γὰρ, ἤμην, φησὶν, ἣ προσέχαιρεν· ἀλήθειά ἐστιν ὁ Χριστός· Εὐλόγητος δὲ, φησὶν, ὁ Θεὸς τῆς ἀληθείας. (Profert haec S. Athanasius, ubi supra, n. XXI, p. 260.)

Ex tertio libro.

[0125]

[0125C] 13. Vita ex vita genita est, quemadmodum e fonte flumen emanavit, et ex inextincto lumine splendidum lumen accensum est (ex Athan., ibid., n. 18).

[0126C] 13.

Ζωὴ ἐκ ζωῆς ἐγεννήθη· καὶ ὡσπερ ποταμὸς ἀπὸ πηγῆς ἐρρέυσε· καὶ ἀπὸ ἀσβέστου λαμπρὸν φῶς ἀνήφθη.

(Adducuntur haec a S. Athanasio Ep. de Sententia Dionysii, n. XVIII. p. 256.)

Ex libro quarto. [0125]

[0125C] 14. Sicut mens nostra eructat a seipsa verbum (Athan., ibid., n. 23), ut ait Propheta: Eructavit cor meum verbum bonum (Psal. XLIV, 2), estque utrumque alterum ab altero, proprium et ab altero distinctum obtinens locum, cum illud quidem in corde, istud vero in lingua et ore commoretur et moveatur: neque tamen inter se distant, [0125D] aut se invicem privantur; neque mens sine verbo est, neque verbum sine mente: sed mens verbum facit et in ipso apparet, ac verbum exhibet mentem in qua factum est. Et mens quidem est quasi verbum immanens, verbum vero mens prosiliens. Mens in verbum transit: verbum autem mentem in circumstantes auditores transmittit: sicque mens per verbum in auditorum animis insidet, simul ingressa cum verbo. Ac mens quidem est quasi pater verbi in seipsa existens; [0127A] verbum autem velut filius mentis, ne ante ipsam neque extra ipsam factum esse potest, sed cum ipsa existit, a qua germen et originem sumpsit. eodem quoque modo Pater maximus et mens universalis ante omnia Filium habet Verbum ac sermonem sui ipsius interpretem et angelum.

[0126C] 14.

Ὡς γὰρ ὁ ἡμέτερος νοῦς ἐρεύγεται μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν λόγον, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης, Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου τὸν λόγον ἀγαθόν· καὶ ἔστι μὲν ἐκάτερος ἕτερος θατέρου, ἴδιον καὶ τοῦ λοιποῦ κεχωρισμένον εἰληχῶς τόπον, ὁ μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ, ὁ δὲ ἐπὶ τῆς γλώττης καὶ τοῦ στόματος οἰκῶν τε καὶ κινούμενος· οὐ μὴν διεστήκασιν, οὐδὲ καθάπαξ ἀλλήλων στέρονται, οὐδέ ἐστιν οὔτε ὁ νοῦς ἄλογος [0126D] οὔτε ἄνοος ὁ λόγος· ἀλλ' ὅγε νοῦς ποιεῖ τὸν λόγον ἐν αὐτῷ φανείς, καὶ ὁ λόγος δείκνυσι τὸν νοῦν, ἐν αὐτῷ γενόμενος. καὶ ὁ μὲν νοῦς ἐστιν ὁ ἴον λόγος ἐγκείμενος· ὁ δὲ λόγος νοῦς προπηδῶν· καὶ μεθίσταται μὲν ὁ νοῦς εἰς τὸν λόγον, ὁ δὲ λόγος τὸν νοῦν εἰς τοὺς ἀκροατὰς ἐγκυκλεῖ, καὶ οὕτως ὁ νοῦς διὰ τοῦ λόγου ταῖς τῶν ἀκουόντων ψυχαῖς ἐνιδρύεται. σὺν τῶν λόγων καὶ ἔστιν ὁ μὲν οἶον πατήρ ὁ νοῦς διὰ τοῦ λόγου, ὡν ἐφ' ἑαυτοῦ· ὁ δὲ καθάπερ υἱὸς ὁ λόγος τὸν νοῦν, πρὸ ἐκείνου μὲν ἀδύνατον, ἀλλ' οὐδὲ ἐξωθεν ποθεν, σὺν ἐκείνῳ γενόμενος, βλαστήσας [0128A] δὲ ἀπ' αὐτοῦ. οὕτως ὁ Πατήρ ὁ μέγιστος καὶ καθόλου νοῦς πρῶτον τὸν Υἱὸν Λόγον ἐρμηνεῖα καὶ ἄγγελον ἑαυτοῦ ἔχει. (Adducuntur haec a S. Athanasio, ubi supra, n. 23, p. 259.)

Circa medium operis [* [0127D] Basilius tria fragmenta subsequencia nobis asservavit, ac postremum quidem primo loco proferens, praemonet ipsa a se exhiberi verba, quibus Dionysius Alexandrinus in secunda ad cognominem epistola sermonem, periú eæglegcon kaiú ajpologivaû, finiit, seu opus de quo agimus absolvit et clausit. Tum quod nos primum ponimus, huic subjiciens, illud citat in hunc modum: Idem et circa medium scripti loquitur adversus Sabellianos. Unde palam est opus illud, quod Athanasius in quatuor libros divisum notat, a Basilio in quatuor epistolas minime fuisse distinctum; alioquin is doctor totius operis clausulam ex quarta, non ex secunda epistola laudasset. Ipse etiam subjectum Dionysii testimonium circa medium scripti haberi indicans, totum illud opus velut unum scriptum, unamve epistolam, non diversas censere se confirmat. Pluris interest observare discrimen, quo Dionysii duo idem ajpostavsewû vocabulum usurpant. Nam Romanus hac voce substantiam [0128D] seu essentiam et usiam intelligit, eaque ratione tres hypostases in Deo admittere refugit. Alexandrino vero nihil aliud hypostasis, nisi quod Latinis personae nomen, sonat. Quocirca et tres hypostases catholice praedicat. Ideo enim Dionysio aliisque qui Sabellium impugnabant, non sufficere videbatur trium personarum praedicatio, quia et Sabellius tres in Deo personas, quales unus et idem homo in theatro representare potest, ultro confitebatur. Quamquam Basilius Caesariensis ep. 41, ad Maximum philosophum, Dionysium aliquando in Deo non solum eJterovthta ajpostavsewû, sed et oujsivaû diaforaún constituisse, item oJmouvSION primo respuisse, ac postmodum in apologia ad cognominem missa admisisse scribit. Quo factum est, inquit, ut varius sit deprehensus et inconstans in conscriptionibus suis. Verum aliter eum, si Athanasii epistolam de sententia Dionysii tunc legisset, locuturum fuisse Baronius putat. COUSTANT.] . [0127]

[0127A] 15. Si eo quod tres sint hypostases, divisas dicant, tres sunt, etiamsi nolint; aut divinam Trinitatem prorsus e medio tollant. (Ex Basilio, lib. de Spir. sancto, c. 29) .

[0128A]

15. Εἰ τῶ τρεῖς εἶναι τὰς ὑποστάσεις, μεμερισμένας εἶναι λέγουσι, τρεῖς εἰσι, κἄν μὴ θέλωσιν, ἢ τὴν θεῖαν ΤΡΙΑΔΑ παντελῶς ἀνελέτωσαν.

Ac rursum: [0127]

[0127A] Καὶ πάλιν (inquit S. Basilius M.):

[0127B] Θειοτάτηγάρ, διὰ τοῦτο, μετὰ τὴν Μονάδα, καὶ ἩΤΡΙΑΣ.

[0128A] Extant haec apud S. Basilium Magnum de Spiritu [0128B] Sancto, cap. penult. p. 61.

Propter hoc enim, post unitatem, est et divinissima Trinitas.

Clausula totius operis. [0127]

[0127B] 16. His omnibus congruenter et nos, etiam forma regulaque a senioribus qui ante nos vixerunt accepta, concordī cum illis voce et gratiarum actionem et nunc etiam epistolam quam scribimus vobis absolvemus: Deo autem Patri et Filio Domino nostro Jesu Christo cum sancto Spiritu gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

[0128B]

16. Τοῦτοις πᾶσιν ἀκολούθως καὶ ἡμεῖς, καὶ δὴ παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν πρεσβυτέρων τύπον καὶ κανόνα παρεληφότες, ὁμοφώνως τε αὐτοῖς προσευχαριστοῦντες, καὶ δὴ καὶ νῦν ὑμῖν ἐπιστέλλοντες, καταπαύσομεν· τῶ δὲ Θεῷ Πατρὶ, καὶ Ὑῖῳ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, σὺν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, δόξα καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν. (Adduxit haec S. Basilius M. in Lib. de Spiritu Sancto, cap. penult. p. 60, ed. Benedictin.)

De opere ipso haec retulit S. Athanasius. [0127]

[0127C] 17. Queritur deinde (Dionysius), quod accusatores sententias suas non integras referant, sed truncatas, et quod non bona conscientia, sed mala pro libidine loquantur; quos similes ait beati apostoli epistolarum calumniatoribus. Certe singulis accusatorum verbis occurrens, omnibus eorum argumentis solutionem adhibet; cumque Sabellium prioribus illis scriptis planissime confutarit, his posterioribus fidem suam omnino piam declarat.

[0128C] 17.

Αἰτιᾶται (Dionysius) τοὺς κατειπόντας αὐτοῦ, ὡς μὴ ὀλοκλήρους λέγοντας, ἀλλὰ περικόπτοντας αὐτοῦ τὰς λῆξεις, καὶ ὡς μὴ καλῆ συνειδήσει, ἀλλὰ πονηρᾷ, λαλοῦντας ὡς θέλουσι. τούτους τε τούτοις ἀπεικάζει τοῖς τὰς τοῦ μακαρίου Ἀποστόλου διαβάλλουσιν Ἐπιστολάς ἀμέλει καὶ πρὸς ἕκαστον τῶν ὑπὸ τῶν κατηγορῶν εἰρημένων ἀπαντῶν, πάντα τὰ παρ' αὐτῶν προφερόμενα θεραπεύει· καὶ Σαβέλλιον μὲν ἐν ἐκείνοις (scilicet in prius scriptis) ἀνατρέπει, ἐν τούτοις δὲ δείκνυσιν ὀλόκληρον ἑαυτοῦ τὴν εὐσεβῆ πίστιν. (De Sententia Dionysii; num. XIV, p. 253.)

[0129A]

NOTITIA.

EPISTOLA IV.

Ab Eusebio lib. VII Hist., cap. 9 memoratur Epistola Dionysii Alexandrini ad Dionysium Romanum de Luciano: nec de epistola ista quidquam aliunde novimus. Porro Lucianus ille, de quo, seu cujus gratia scripta erat, creditur Cypriani successor, cujus Optatus lib. I meminit his verbis: «Erat altare loco suo, in quo pacifici episcopi retro temporis obtulerunt, Cyprianus, Lucianus et caeteri.» Ideoque scriptam non immerito existimat vir eruditus, ut inter Stephani Cyprianique successores pax illibata servaretur. Quemadmodum enim antea simul suscitavit Deus et Victorem, ut circa diem Paschae apostolicam tueretur traditionem, et Irenaeum, ut pacem inter dissidentes ecclesias componeret; ita et non sine Dei nutu eodem tempore Stephanus [0129B] romanae Ecclesiae et Dionysius alexandrinae praefuerunt; sed ut ille divinae circa baptismum traditionis vindex, hic pacis ecclesiasticae sequester esset. Quae autem de hac epistola conjiciuntur, ut ad initia pontificatus Dionysii Romani referatur, postulant.

V.

Dionysii Romani episcopi ad Caesariensem in Cappadocia Ecclesiam desideratur epistola, quam Basilius ejusdem civitatis episcopus Caesareae asservatam atque ipsa majorum memoria celebrem esse testatur (Basil, ep. 220, et Damas., ep. 2, n. 3) . Dionysius cum hac epistola, qua Caesarienses consolabatur afflictos, legatos mittebat qui fratres eorum [0129C] a captivitate redemptos liberarent. Hanc autem [0130A] Caesariensium captivitatem contigisse conjectura est post annum 260, quo Valerianus a Persis deletus captusque est. Exinde enim barbarorum incursionibus vicinae Romanorum provinciae patere coeperunt. Nominatim vero Scythas, hoc est Gotthos, circa annum 264, in Cappadociae civitates excurrisse, indeque plures captivos secum abduxisse Philostorgius lib. II, cap. 5, tradit.

VI.

Apud Eusebium lib. VII, cap. 30, concilii Antiocheni legitur epistola «Dionysio (romano) Maximo (qui Dionysio Alexandrino successerat) et omnibus ubicumque in orbe terrarum collegis episcopis, presbyteris, diaconis, et universae Ecclesiae catholicae» inscripta, qua Paulus Samosatensis ab episcopatu depulsus, et in ejus locum Domnus suffectus [0130B] renuntiatur. Pene quidem tota describitur ab Eusebio; sed cum praeter inscriptionem nihil habeat speciale, quod aut ad Dionysium, aut ad ejus sedem attineat, eam indicare satis habemus. Concilium autem Antiochenum, unde scripta est, Eusebius, lib. II, c. 29, celebratum dicit «temporibus Aureliani imperatoris»: qui quidem anno 270, circa mensem aprilem Claudio II successit. Unde non longe ante Dionysii nostri obitum, aut eo etiam mortuo, sed cum mortis ejus nuntium Antiochiam nondum pervenisset, conscripta creditur.

VII.

Dionysio papae Isidorus Mercator duas supposuit epistolas, unam ad Urbanum praefectum, alteram ad Severum episcopum, suo loco cum reliquis ejusdem [0130C] opificis edendas.

[0129]

CONCILIIUM ROMANUM IN CAUSA DIONYSII ALEXANDRINI, DE SABELLIANISMO ACCUSATI. HABITUM ANNO CCLXIII, TEMPORE DIONYSII PAPAE [(1) [0129D] Dubius est annus.] .

NOTA. [0129D]

Concilium romanum. Hoc concilium auctore Dionysio papa celebratum est Romae, anno Domini 263 hanc ob causam: cum Sabelliana, haeresis, auctore Sabellio oborta ac propagata, gloriosissimae et adorandae Trinitati personarum distinctionem auferret, Dionysius Alexandrinus sui officii esse ratus hominem Libycum sibi subditum refellere, in eum lucubrationes quasdam scripsit, quibus sinistro judicio Pentapolitanorum, non personarum tantum, sed etiam naturae divinae distinctionem ac diversitatem tueretur. Pentapolitani igitur eumdem Dionysium Alexandrinum, quasi de fide et Trinitate non recte sentiret, apud Dionysium pontificem accusant. Pontifex hoc episcoporum conventu indicto, Dionysium Alexandrinum [0130D] ad concilium citat et quid de natura ac ineffabil gloriosissimae Trinitatis substantia sentiat, unam eandemve, an vero diversam in tribus personis subsistentem divinam naturam esse credat, scripto profiteri mandat. Episcopus Alexandrinus calumniose accusatus, pontificis decreto paret, epistolam mentis suae indicem, et criminis objecti purgatricem, quae extat apud Baronium hoc anno, num. 34, cum quatuor apologeticis libris pro sui defensione conscriptis propediem afferendis, mittit. Quibus habitis, cum Pentapolitanorum accusantium, et Dionysii sese purgantis causa diu multumque discussa fuisset, praevio maturo consilio, Dionysius Alexandrinus episcopus, omnium episcoporum, qui huic concilio interfuerunt, sententia ac judicio ab accusatorum calumnia [0131A] teste Athanasio, in illo commentario quem de sententia Dionysii adversus Arianos conscripsit, absolutus [0132A] est (Vide Baron., anno 263, num. 30, usque ad 50).

ALEXANDRINAE SYNODI DIONYSII EX LIBELLO SYNODICO. [[0131]]

[0131]

[0131A] Synodus divina et sancta particularis, Alexandriae collecta a confessore Dionysio, ejusdem archiepiscopo: quae Sabellium divinitatis inimicum abdicavit.

Synodus divina et sancta provincialis, collecta Alexandriae ab eodem Dionysio: quae damnavit, et post mortem abdicavit Nepotianum episcopum Aegypti et Cerinthum: tamquam asseverantes, eoque errori [0131B] plurimos alios involventes, in terrena Hierusalem Christi esse regnum, et millenarium annorum docentes: et praeterea boum sacrificia et ovium mactationes tamquam legitimas exigentes.

[0132A]

Σύνοδος θεία καὶ ἱερὰ μερική, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συναθροισθεῖσα ὑπὸ τοῦ ὁμολογήτου Διονυσίου, τοῦ ταύτης ἀρκερέως, ἀποκηρύξασα τὸν Σαβελλίου τὸν ἀντίθεον.

Σύνοδος θεία καὶ ἱερὰ τοπική, συναθροισθεῖσα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὑπὸ τοῦ προειρηγμένου Διονυσίου, κατασκήσασα καὶ ἀποκήρυξασα μετὰ θάνατον. Νεποτιανὸν ἐπίσκοπον Αἰγύπτου, τὰ Κήρινθον· ὡς διαβεβαιουμένους [0132B] τὰ πλειάδα, ἐξαπατώντας, ἐν τῇ ἐπιγείῳ Ἱερουσαλὴμ τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὴν βασιλείαν, καὶ τὴν χιλιετηρίδα δογματίζοντας· πρὸς τούτοις βουδυσίας καὶ μηλοσφαγίας νομοθετοῦντας.

EPISTOLA I [(1) [0131D] Haec et sequens pariter noquevetai.] DIONYSII PAPAE AD URBANUM PRAEFECTUM. Hortatur eum diligere et scrutari, ut rationabiliter et sapienter disponat et iudicet ea quae illi commissa sunt.

[0131B]

Dionysius episcopus Urbano praefecto salutem.

Summum bonum est amare amantes se; et e contra, pejus malum non est, quam ut cives civibus invideant. Gratias siquidem agimus tuae charitati, quod fideles sancti Petri bene suscipis et adjuvas. Unde [0131C] scias te a nobis nostrisque diligere, et tui tuorumque non modicam curam habere. Quapropter tuam hortamur dilectionem, ut bonum quod coepisti [(2) [0132D] Idem est epistolae textus cum 2. Felicis IV, similiter adulterata.] , semper implere non differas, quia non laudatur initium sed finis. Sapientiam etiam te hortamur diligere et scrutari ut rationabiliter et sapienter disponas et iudices ea quae tibi commissa sunt dicente Domino per prophetam: Erudimini, qui iudicatis terram (Psal. II) . Time ergo Deum, et mandata eius serva (Eccles., XII) . Et dilige eum totis visceribus, et proximum tuum sicut teipsum (Marc., XII) . Deus altissimus creavit sapientiam in Spiritu sancto (Eccles., I) , et vidit, et dinumeravit, et mensus est. Et effudit illum super omnia opera sua, et super omnem carnem, [a [0131D] Carmen secundum datum suum et praebet, Labb.] datum suum praebuit illum diligentibus se timor Domini gloriatio, [0131D] et laetitia, et corona exultationis. Timor Domini delectabit cor, et dabit laetitiam et gaudium in longitudine dierum, timenti Deum bene erit in extremis, et in die defunctionis suae benedicetur. Dilectio Dei honorabilis sapientia. Quibus autem apparuerit in visu diligunt eum [b [0131D] eam, Labb.] in visione, et in agnitione magnalium suorum. Initium sapientiae timor Domini. Et cum fidelibus in vulva concretus est, et cum electis feminis graditur, et cum iustis fidelibus [c [0131D] Iustus et fidelibus, Labb.] agnoscitur. Timor Domini scientiae religiositas. Religiositas custodiet, et [0132B] justificabit cor, iucunditatem atque gaudium dabit. Timor Domini bene erit et in diebus consummationis [d [0132D] Consolationis, Labb.] illius benedicetur. Plenitudo sapientiae est, timere Deum, et plenitudo a fructibus illius. Corona sapientiae timor Domini, replens pacem et salutis fructum: et vidit et dinumeravit eam. Utraque autem sunt dona Dei, scientia et intellectus. Sapientia compartietur prudentiae [e [0132D] Scientiam et intellectum prudentiae sapientia compartietur, Labb.] , et gloriam tenentium se exultat. Radix sapientiae est, timere Deum: rami enim illius longaevi. In [0132C] thesauris sapientiae, intellectus et scientiae religiositas; execratio autem peccatoribus, sapientia. Timor Domini repellit peccatum: nam qui sine timore est, non poterit justificari. Iracundia enim animositatis illius, subversio illius est. Usque in tempus sustinebit patiens, et postea reddito iucunditatis. Bonus sensus usque ad tempus abscondet verba illius, et labia multorum enarrabunt sensum illius. In thesauris sapientiae, significatio disciplinae: execratio autem peccatori, cultura Dei. Fili, concupiscens sapientiam, conserva iustitiam, et Deus praebebit illum tibi, sapientia enim et disciplina, timor Domini: et quod beneplacitum est illi, fides et mansuetudo, et implebit thesauros eius. Contumax non sis, et incredibilis timori Domini, et ne accesseris ad eum duplici corde. Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, [0132D] et non scandalizeris labiis tuis. Attende in illis, ne forte cadas, et ponas scandalum animae tuae, et adducas inhonorationem tibi, et revelet Deus absconsa tua. Pro fide, frater, et iustitia, ac pro salute animae tuae certa semper, et pro adiutorio fratrum, viriliter age, ut a Domino recipias remunerationem. Scriptum est enim: Fili, conserva tempus, et devota a malo (Eccles., IV) . Pro anima tua non confundaris dicere verum. Est enim confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam et gratiam. Ne accipias faciem adversus [0133A] faciem tuam, nec adversus animam tuam mendacium. Non reverearis proximum tuum in casu tuo, nec retineas verbum in tempore salutis. Non abscondas sapientiam tuam in decore eius. In lingua enim agnoscitur sapientia, et sensus, et scientia, et doctrina in verbis veritatis [a [0133D] Verbo sensati, Labb.] , et firmitum in operibus iustitiae. Non contradicas veritati ullo modo, et de mendacio ineruditionis tuae confundere. Non confundaris confiteri peccata tua, et ne subicias te homini pro peccato. Noli resistere contra faciem potentis, nec coneris contra ictum fluvii. Pro iustitia agonizare pro anima tua et usque ad mortem certa pro iustitia, et Deus expugnabit pro te inimicos tuos, et eos evertet viriliter. Noli citatus esse in lingua tua, et inutilis, et remissus in operibus tuis. Noli esse [0134A] sicut leo in

domo tua, evertens domesticos tuos et opprimens subjectos tibi. Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, et ad dandum collecta. His fultus Scripturarum auctoritatibus, semper ita rectus, et a via veritatis ne avertaris, ut gratiam Dei semper acquiras, et bonorum hominum amicitia semper fruaris: tantoque tua facilius ab amore hujus saeculi mens exeat, quanto et impellitur, dum vocatur. Nam vos et praesentes videre cupimus, et absentibus colloqui, saltem per epistolam, desideramus. Unde optamus, ut vos beatus Petrus apostolorum princeps ad sua limina feliciter perducat, quatenus in omnipotentis gratia, perfrui vestra praesentia mereamur. Data IV nonas februarii, Aureliano et Basso viris clarissimis consulibus [(1) [0133C] Ann. 271. At si scribas Fusco et Basso erit ann. 258.] .

EPISTOLA II DIONYSII PAPAE AD SEVERUM EPISCOPUM. De Ecclesiis parochianis, ut singula singulis dentur presbyteris, et ut nullus alterius parochiae terminos vel jus invadat. [0133]

[0133B] Dionysius episcopus Sevon episcopo salutem.

Olim et ab initio (S. Leo, ep. 24) tantam percepimus a beato Petro apostolorum principe fiduciam, ut habeamus auctoritatem universali Ecclesiae, auxiliante Domino, subvenire: et quidquid nocivum est auctoritate apostolica corrigere et emendare. Ad hoc enim divinae [(2) [0133C] S. Greg., ep. 52, l. IV, quibusdam leviter duntaxat commutatis.] dispensationis provisio gradus et diversos constituit ordines esse distinctos, ut dum reverentiam minores potioribus exhiberent, et potiores minoribus dilectionem impenderent, una concordiae fieret ex diversitate contextio, et recte officiorum generaretur administratio singulorum. Neque [0133C] enim universitas alia poterat ratione subsistere, nisi hujusmodi magnus eam differentiae ordo servaret. Quia vero creatura in una eademque aequalitate gubernari vel vivere non potest, coelestium militiarum exemplar nos instruit: quia dum sint angeli, sint archangeli, liquet quia non aequales sunt, sed in potestate et ordine, sicut nosti, differt alter ab altero. Si ergo inter eos, qui sine peccato sunt, ista constat esse distinctio, quis hominum abnuat huic se libenter dispositioni submittere? Hinc etenim pax et charitas mutua se vice complectuntur, et manet firma concordiae in alterna et Deo placita dilectione sinceritas: quia unumquodque tunc salubriter completur officium, [0134B] cum fuerit unus ad quem possit recurrere [b [0133D] Recurari Lab.] praepositus.

De Ecclesiis ergo parochianis [c [0134D] Parochialibus Lab.] , unde apostolicam sedem consulere voluisti, qualiter sint custodiendae per [(3) [0133C] Corduba Hispali subjecta fuit tempore Dionysii papae anno vero cic. 790, sub Mauris caput erat regni hispanici.] Cordubensem provinciam, ac dividendae sacerdotibus, nihil tuae charitati melius nobis videtur intimare, quam ut sequaris, quod nos in romana Ecclesia nuper egisse cognoscitur. Ecclesias vero singulas singulis presbyteris dedimus, parochias et coemeteria eis divisimus [(4) [0133C] Ecclesias vero singulas singulis presbyteris dedimus, parochias et coemeteria eis divisimus. Hanc parochiarum distinctionem non primum a Dionysio, sed ab Evaristo factam esse, patet ex iis quae supra diximus in notis ad vitam ejusdem Evaristi, verbis: Hic titulos. Verum cum in persecutione Valeriani publico edicto, de quo supra in notis ad vitam Sixti egimus, presbyteri [0134C] ab Ecclesiis reelegantur, et christianorum in coemeteriis conventus vetarentur, parochiarum, Ecclesiarum, et coemeteriorum confusio sine dubio pace Ecclesiae, concessa vicissim libera facultate adeundi coemeteria, Dionysius romanus pontifex parochias presbyteris per exilium vel martyrium spoliatas, alias aliis assignavit, tempore persecutionis confusas iterum divisit, ac pro ratione distribuit, coemeteria singulis, quod ante eum fecerant quidam antequae cessores, vicissim consignavit (vide Baron., anno 270, num. 17). SEVER. BINIUS.] , et unicuique jus proprium habere statuimus, ita videlicet, ut nullus alterius parochiae terras, terminos, aut jus invadat, sed unus quisque suis terminis (S. Leo I, ep. 89) sit contentus, et taliter ecclesiam et plebem tibi commissam custodiat, ut ante tribunal aeterni judicis, ex omnibus [0134C] sibi commissis rationem reddat, et non iudicium, sed gloriam pro suis actibus accipiat. Hanc quoque normam, carissime, te et omnes episcopos sequi convenit: et quod tibi scribitur, omnibus quibuscumque potueris, notum facias, ut non specialis, sed generalis fiat ista praecceptio. Crimina vero, quae episcopis impingere dicis, per alios non sinas ullo modo fieri, nisi per ipsas qui crimina intendunt: si tamen ipsi digni et irreprehensibiles apparuerint, et actis docuerint publicis omni [(5) [0134C] Conc. Arel., 1, c. 13, 15, q. 3. Nemini praeterquam.] se carere suspitione et inimicitia, et irreprehensibilem fidem conversationemque ducere. Nemini enim de se confesso, credi potest super crimen alienum, quoniam ejus omnique rei [0135A] confessio (professio, ita in ms.) periculosa est et (Hadr. coll. 64, et an. interpretat. constitut. 12, tit. I, lib. IX, cod. Theodos. 3, q. 4, Alieni) admitti non debet. Similiter alieni erroris socium, vel a sui voluntarie propositi tramite recedentem, aut sacris patrum regulis et constitutionibus impediendam, suscipere non possumus, nec debemus, nec impetere recte crudentes, vel sanctorum patrum sanctionibus obtemperantes permittimus: quia infames omnes esse censemus, qui suam aut Christianam praevaricantur legem, aut apostolicam vel regularem libenter postponunt auctoritatem. Haec [(1) [0135B] S. Greg., epist. 113, lib. VII, cujus verba ac stylum nemo non statim agnoscat.] itaque, frater charissime, quae pro affectu sacerdotalis nominis et honoris impendimus, tibi tuisque subditis, et omnibus

tenenda, et aliis nuntianda, atque praedicanda [0135B] mandamus, quibus et pietas ad utilitatem, et sit ad fructum dilectio. Unde abjurgando, hortando, suadendo, blandiendo, consolando [a [0135B] Consulendo Labb.], prodesse, quibus possumus, festinemus. Lingua nostra bonis fomentum sit, pravis aculeus. Timidos [b [0135B] Tumidos, Labb.] retundat, iratos [0136A] mitiget, pigros exacuat, desides hortando [c [0135B] Hortatur, Labb.] succendat, refugientibus suadeat, asperis blandiatur, desperatos consolatur, ut quia doctores [d [0136B] Dectores Lab.] dicimur, viam salutis gradientibus ostendamus. Simus in custodia vigilantes, aditum contra hostio insidias solliciti muniamus. Et si quando perditam [e [0136B] Per devia, Lab.] ovem de commissis gregibus error abduxerit, toto illam annisu ad caulas dominicas revocare contendamus, ut de pastoris nomine quod habemus, non supplicium, sed praemium consequamur. Quia ergo in his omnibus divinae gratiae adjutorium opus est, omnipotentis Dei, assiduis precibus clementiam exoremus, quatenus ad haec nobis operanda, et velle tribuat, et posse concedat, atque in ea nos via, cum fructibus boni operis, quam se pastor pastorum esse testatus [0136B] est, dirigat, ut sine quo nihil agere possumus [f [0136B] Facere nihil assurgimus, Lab.], per ipsum implere omnia valeamus. Data V Idus septembris [(2) [0135B] An. 269.] Claudio et Paterno viris clarissimis consulibus]